

Хто такі діти з особливими потребами: відмінності розвитку та навчальної діяльності дітей з особливими потребами в процесі навчання // Найда Ю., Таранченко О., 2010, м. Київ

Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку

Діти з особливостями (порушеннями) психо фізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Залежно від типу порушення виокремлюють такі категорії дітей з:

- порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);
- порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженою зором);
- порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);
- мовленнєвими порушеннями;
- порушеннями опорно-рухового апарату;
- складною структурою порушень (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);
- емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.

Діти з порушеннями опорно-рухового апарату

Травма хребта

Параплегія: спинний мозок травмовано нижче шийного відрізу, відтак, у людини вражена нижня частина тіла й ноги, а також частина внутрішніх, тазових органів.

Тетраплегія: спинний мозок пошкоджений на рівні шийного відрізу, внаслідок цього руки й ноги в людині повністю або частково позбавлені чутливості та рухливості.

Дитячий церебральний параліч (ДЦП)

Загальні рекомендації

Необхідність користуватися інвалідним візком — це, як не дивно, спосіб більш вільного пересування (якщо немає технічних перешкод/бар'єрів). Водночас у наших умовах, коли практично всі будівлі, у тому числі й школи, не обладовані пандусами й ліфтами, людині на візку потрібна допомога, щоб подолати численні бар'єри.

Якщо ви хочете допомогти дитині на візку, за питайте в батьків або фахівців, що потрібно робити, і дійте чітко за інструкціями, особливо якщо ви допомагаєте їй подолати сходи. Деякі інваліди, котрі пройшли спеціальні тренінги, можуть самостійно або за мінімальної допомоги долати сходи. Але це подібно до екстремального спорту й завжди небезпечно. Коли йдеться про дітей, допомога необхідна практично завжди, а помічникам потрібен інструктаж.

Візок слід котити повільно, оскільки він легко набирає швидкість і несподіваний поштовх може призвести до втрати рівноваги,

Завжди переконуйтесь у доступності місця, де заплановані заходи: наприклад, екскурсія. Зазда легідь поцікавтесь, які можуть виникнути проблеми і як їх можна подолати. Розкажіть про них, щоб батьки (чи сама дитина) могли прийняти рішення. Пам'ятайте: допоміжні засоби мають бути справними й під рукою. Подбайте аби там, де є бар'єри (сходи, двері, пороги тощо) були люди, готові прийти на допомогу. Потурбуйтесь і про те, щоб особа на візку могла дотягнутися до речей, які їй потрібні (наприклад, до книг чи наочних посібників).

Діти з порушенням зору

Загальні рекомендації

Намагайтесь надати інформацію в тому виді, в якому її хотіла отримати дитина, яка не бачить або бачить погано. Якщо у вас немає змоги перевести інформацію в

потрібний фор мат (шрифт Брайля — рельєфно-крапкова си стема для письма й читання, крупний шрифт — 16—18 та більших кеглів, дискета, щоб прочита ти її за допомогою комп'ютера зі звуковою про грамою, аудіокасета), віддайте її в тому вигляді, в якому вона є: це однаково краще, зніж нічого.

Якщо ви збираєтесь читати вголос дитині, яка не бачить, спочатку попередьте про це. Говоріть нормальним голосом. Не пропускайте інформа цю, якщо вас про це не попросять, і не замінюють читання переказом.

Якщо ви перебуваєте з дитиною, яка не ба чить, у новому приміщені, опишіть коротко це місце. Наприклад: «У центрі класу (аудиторії), приблизно за шість кроків від тебе, праворуч і ліворуч т~ряди парт, дошка—попереду». Або: «Ліворуч—від дверей, при вході;— шафа». Зверніть _ увагу на наявність «небезпечних» предметів. Уни кайте розмитих визначень та описів, які, зазвичай, супроводжуються жестами, виразами на кшталт; «Склянка стоїть десь талі на столі, це біля те бе...». Намагайтесь бути точними: «Склянка по' середині столу», «Стілець праворуч від тебе».

Завжди називайте себе та Інших співрозмовників, з також усіх присутніх, і тих, хто вийшов чи повернувся до приміщення. Не забувайте оз вучувати свої жести та написи. Намагайтесь пере дати словами те, що часто висловлюється мімі кою й жестами — не забувайте, що звичний жест «там..» людина, яка не бачить, не зрозуміє. Коли ви спілкуєтесь із групою таких дітей, не забувай те щоразу називати того, до кого ви звертаєтесь. Не змушуйте співрозмовника говорити в порожнечу: якщо ви пересуваєтесь, попередьте його.

Дізнайтесь, чи потрібно попереджати дити ну про перешкоди під час руху (ходи, двері то що). Якщо ви помітили, що вона збилася зі шляху або попереду неї є перешкода, не керуйте її рухом на відстані, підйдіть і допоможіть повернутися на правильний шлях. Якщо не встигаєте підійти ти, голосно попередьте про небезпеку. Коли спускаєтесь або підіймаетесь сходами, ведіть її боком до них. Пересуваючись, не робіть різких рухів.

За столом можна пояснити, що й де міститься на тарілці, використовуючи принцип циферблату. Наприклад: «На 12 — шматок сиру, на 3 — са лат, на 6 — хліб».

Необхідно навчити школярів орієнтуватися в приміщені школи (до моменту, доки дити на не запам'ятає всі маршрути; у випадку яких-небудь змін, її слід супроводжувати); надавати, якщо це можливо, навчальні матеріали в інших форматах (шрифтом Брайля, великим шрифтом, на аудіокасеті); дати можливість використовувати звукозаписувальні пристлади й комп'ютери. Не слід забувати про те, що все написане має бути оз вучено. Крім того, у приміщені та на подвір'ї потрібно передбачити, аби всі наявні перешкоди виділялися контрастними кольорами (крайні східні динки, двері тощо),

Діти з порушеннями слуху

Деякі діти можуть чути, але сприймають окремі звуки спотворено. У цьому випадку говоріть трохи голосніше й чіткіше, добираючи необхідний рівень звучання. Іноді достатньо лише по низити висоту голосу, оскільки дитина втратила здатність сприймати високі частоти.

Починаючи розмову, приверніть її увагу. Якщо її слух дозволяє, назвіть на ім'я, якщо ні — злегка покладіть руку на плече або поплескайте — але не різко. Під час розмови дивіться на неї. Не затуляйте своє обличчя: дитина мас стежити за його виразом та вашим артикуляційним апаратом. Говоріть чітко й рівно. Не потрібно занадто виділяти щось, надто гучно говорити, кричати, особливо на вухо. -Якщо вас просять повторити щось, спробуйте перефразувати своє речення. Ви користовуйте жести.

Переконайтесь, що вас зрозуміли. Не соромте ся про це запитати. Якщо ви не зрозуміли, попро сіть дитину повторити або записати те, що вона хотіла сказати. Але уникайте при цьому навіть натяку на поблажливість.

Якщо ви повідомляєте інформацію, яка містить номер, правило, формулу, технічний або інший складний термін, адресу — запишіть її. У деяких випадках потрібно запитати,

чи не бу де простіше листуватися. За такої форми спілкування речення мають бути простими.

Не забувайте про середовище, що вас оточує. У великих чи людних приміщеннях складніше спілкуватися з людьми, які погано чують.

Не змінюйте тему розмови без попередження. Використовуйте перехідні фрази на кшталт: «Добре, а тепер нам слід обговорити...».

Дуже часто глухі люди використовують мо ву жестів. Необхідність запросити перекладача залежить від ситуації та людей, які спілкуються. Участь перекладача дає змогу:

- підвищити якість спілкування;
- уникнути непорозумінь під час розмови;
- економити час;
- учасники розмови вільніше й повніше ви словлюють свої думки.

Кілька порад під час роботи з перекладачем.

Завдання перекладача — полегшити спілкування. Під час розмови звертайтеся безпосередньо до співрозмовника, який не чує, а не до його перекладача. Не кажіть: «Запитай у нього...», «Скажи їй...».

Керуючись своєю професійною етикою, пе перекладач має перекладати все, у тому числі й те, що не стосується вашої бесіди, наприклад, коменратарі та сторонні телефонні розмови, і вам не ба жано просити перекладача не робити цього.

Не всі люди, які погано чують, можуть читати по губах. Вам краще запитати про це під час першої зустрічі. Якщо дитина володіє цією на вичкою, потрібно знати кілька важливих правил:

- із десяти слів добре прочитуються лише три;
- дивитися в обличчя співрозмовникові й го ворити чітко та повільно, використовувати про сті фрази та уникати зайвих слів; не намагайтесь надмірно чітко вимовляти слова — це змінює аритмуліацію й створює додаткові труднощі;
- використовувати вираз обличчя, жести, руки тіла, якщо хочете підкреслити чи прояснити зміст сказаного.

Діти з порушеннями мовлення

Загальні рекомендації

Не ігноруйте дитину, якій складно говорити. Не намагайтесь прискорити розмову. Будьте готові до того, що розмова з нею потребуватиме більше часу. Не перебивайте, не квапте й не виправляйте її.

Дивіться в обличчя, підтримуйте візуальний контакт. Не думайте, що ускладнення мовлення — показник низького рівня інтелекту, і що дитина, яка має мовленнєві порушення, не може зрозуміти вас.

Спочатку намагайтесь ставити такі запитання, які передбачають короткі відповіді або відповідні рухи голови («так», «ні»).

Не вдавайте, що зрозуміли, якщо це не так. Повторіть те, що ви зрозуміли, й не соромтеся перепитати те, чого не зрозуміли. Якщо вам знову не вдалося зрозуміти, попросіть вимовити слово повільніше, можливо, по буквах.

Якщо у вас виникають проблеми в спілкуванні, запитайте, чи не хоче ваш співрозмовник використовувати інший спосіб — надрукувати, написати.

Діти із затримкою в розвитку

Синдром Дауна

Аутизм

Загальні рекомендації

Використовуйте доступне мовлення, висловлюйтесь точно та лаконічно. Якщо вам потрібно пояснити щось складне, розподіліть інформацію на частини. Уникайте словесних штампів й образних ви словів, якщо ви не впевнені в тому, що дитина їх знає.

Не використовуйте сарказму й натяків.

Викладаючи новий матеріал, розповідайте покроково. Надайте дитині можливість усвідо мити кожен етап після пояснення. Якщо необхідно, використовуйте ілюстрації. Будьте готовими повторити кілька разів. Не зневірюйтесь, якщо вас із першого разу не зрозуміли.

Ставтесь до дітей із затримкою в розвитку так само, як і до їхніх однолітків, обговорюйте з ними ті ж самі теми.

Деякі діти із затримкою в розвитку прагнуть додогодити співрозмовнику й кажуть те, що, як їм здається, хочуть від них почути. Тому, щоб досягти достовірної інформації, ставте запитання на тему, яка вас цікавить, кілька разів, перефразуючи їх.

Діти з труднощами в навчанні

Відповідно можна спостерігати різні ознаки:

- проблеми зі сприйняттям тексту (дислексія: дитина не сприймає друкованій текст і не здат на трансформувати його в слова; на дислексію страждають 5—10 % населення);
- порушення в опануванні письма (дисграфія);
- труднощі опанування правил орфографії (дисорфографія);
- неспроможність сприймати інформацію на слух (або зорово);
- прямолінійне, негнучке сприйняття.

Коли ви розумієте, що дитина не сприймає інформацію в певній формі, запропонуйте ін шу (не може читати — поясніть словами; якщо не сприймає на слух — запишіть тощо). Якщо вам складно виявити це — запитайте. Будьте відвер тими зі своїм співрозмовником.

Порушення уваги з гіперактивністю

Порушення уваги з гіперактивністю пов'язують із мозковою дисфункцією, яка спостерігається досить часто (5—10 % усього насе лення).

Основні рекомендації щодо навчання дітей з порушенням уваги:

Розпорядок життя класу має бути з чіткими правилами, розкладом та добре сформульовані ми письмовими завданнями, написаними чітки ми літерами.

Краще, коли робоче місце для дитини з порушенням уваги відведено за першою партою (по руч зі столом вчителя, але подалі від відволікаю чих факторів).

Вказівки мають бути короткими й чіткими, повторюйте їх кілька разів.

Розклад має складатися з урахуванням обмеження здатності дитини концентруватися та сприймати матеріал.

Усі завдання слід перевіряти.

Керування поведінкою — основа навчання. Обговорення поведінки з дитиною в поєднанні з іншими педагогічними методами дає позитивні результати.

Заохочуйте дітей з порушенням уваги, оскільки самооцінка має для них величезне значення. Відзначайте успішні приклади доречних дій та виконання навчальних завдань. Попросіть дітей вести щоденник, в якому вони записуватимуть події, що допомогли їм відчути себе впевненіше.

Діти з порушенням психічної діяльності

Найбільш поширені психічні захворювання — **маніакально-депресивний психоз та шизофренія**.

Маніакально-депресивний психоз — періодичні зміни настрою (від сильного збудження й ейфорії до пасивності та пригніченості).

Шизофренія — це загальна назва групи психічних захворювань, за яких характеризується аномальним мисленням, поведінкою та емоціями.

Поведінка, ступінь розладу психіки таких літ дітей може сильно варіюватися, залежно від форми, характеру перебігу та індивідуальних особливостей особистості. Тому неможливо описати «типову поведінку шизофреніка», окреслити остаточний перелік симптомів. Важливо знати, що хронічне психічне захворювання завжди виявляється

хвилями: загострення — це наростання, або «атака» хвороби, а ремісія — сприятливий період, коли лише незначні коливання стану й певні дивні вчинки відрізняють хвору людину від здорової.

Психічні порушення — не те ж саме, що за тримка в розвитку. Люди з психічними розладами можуть відчувати емоційні розлади або збен теження, які ускладнюють їм життя. У них мо же бути свій особливий, мінливий погляд на світ.

Не слід думати, що люди з психічними порушеннями обов'язково потребують додаткової допомоги й специфічного ставлення до них.

Ставтеся до осіб із психічними порушеннями як до особистостей. Не варто робити передчасні висновки на основі досвіду спілкування з іншими людьми з такою самою формою інвалідності. Не варто думати, що люди з психічними порушеннями більше за інших склонні до насильства. Це міф. Як і те, що люди з психічними порушеннями мають проблеми в розумінні, або вони нижчі за рівнем інтелекту, ніж більшість людей.

Побутує помилкова думка й про те, що люди з психічними порушеннями не здатні працювати й вчитися. Вони можуть виконувати багато обов'язків, які потребують певних навичок і здібностей.

Не думайте, що люди з психічними порушеннями не знають, що для них добре, а що — погано.

Якщо людина з психічними порушеннями за смучена або відчуває стрес, запитайте її спокійно, що ви можете зробити, аби допомогти їй. Можливо, потрібно буде зв'язатися з кимсь із її близьких (батьками, якщо йдеться про дитину).

Епілепсія

Епілепсія — це наслідок порушення централь ної нервової системи, причини якого остаточно не з'ясовані. Інколи епілепсія передається спадково, а також може бути спричинена травмою го лови. Практично в кожній школі можуть бути діти, в яких стаються епілептичні напади. Це трапляється в однієї дитини із сотні.

Діти з гіперкінезами (спастикою)

Гіперкінези — мимовільні рухи тіла або кінці вок, які властиві людям із дитячим церебральним паралічом (ДЦП) і можуть виникати також у людів з пошкодженням спинного мозку.

Якщо ви бачите людину з гіперкінезами, не слід відверто звертати увагу на її рухи. Під час розмови не відволікайтесь на мимовільні рухи, оскільки можете пропустити щось важливе.

Пропонуйте допомогу, не привертаючи загаль ної уваги.

Не бійтесь суперечити людині з гіперкінезами, побоюючись змусити її хвилюватися. Пози ція «тільки не хвилюйся» призведе до втрати ча су. Спокійно висловлюйте свої аргументи, навіть коли бачите, що ваш співрозмовник нервuje.

Переконайтесь, що людина може дістати не- обхідні предмети й використати обладнання, на приклад, телефон тощо.

Розмовляючи з людиною маленького зросту, намагайтесь розташуватися так, щоб ваші обличчя чи були на одному рівні — можна сісти на стілець, нахилитися тощо.

Захворювання внутрішніх органів

Хвороби серця

Більшість хвороб серця в дітей проявляються вже при народженні.

У таких дітей можуть спостерігатися ускладнення дихання, блакитний відтінок шкіри, вони можуть повільно рости, набирати зайву вагу. Вони часто відчувають втому чи слабкість.

Діти із захворюванням серця менш витривалі, ніж їхні однолітки, і це варто враховувати вчите ляմ під час планування навчального навантаження. Однокласникам потрібно пояснити проблеми, з якими стикаються такі діти.

ВІЛ-інфіковані люди

У людей, які Інфіковані вірусом імунодефіциту, уражена імунна система, тому їхньому організму важче долати інфекції. Із приводу СІДу й осіб, які інфіковані вірусом, у суспільстві побуває чимало упереджень і побоювань, які ускладнюють життя цим людям. Не бійтесь заразитися вірусом від доторку. Якщо ви ставитесь до ВІЛ-інфікованої людини без упереджень, дайте їй зро зуміти, що ви приймаєте її цінуєте її.

У спілкуванні з людиною, інфікованою ВІЛ, намагайтесь уникати висловів «ВІЛ-інфікова ний», «хворий на СІД», які акцентують увагу на Інфекції або захворюванні. У світі вживаютися терміни «ВІЛ-позитивні» (тобто люди, які отримали позитивний результат аналізу на ВІЛ-інфекцію), «люди, які живуть із ВІЛ/СІДом» або «люди з ВІЛ/СІДом». Фраза «люди, ура же епідемією СІДу» використовується стосовно як до ВІЛ-позитивних, так і до близьких людей, незалежно від ВІЛ-статусу.

Не забувайте, що ВІЛ-інфікована людина мо же дуже легко заразитися будь-якою інфекцією, тому коли ви або хтось із вашої групи захворіли навіть на нежить, то маєте обов'язково попереди ти про це, не наражаючи її на небезпеку.

Формування позитивного ставлення до дітей з особливими потребами

У своїх класах педагоги мають створювати демократичну атмосферу і всіляко сприяти формуванню дружніх дитячих колективів. Усі діти, незалежно від стану їхнього здоров'я, статі, раху, походження та інших чинників, повинні мати однакові права й можливості. Зважаючи на це, важливо зосередити увагу на забезпеченні рівних можливостей усім дітям у класі. Також необхідно, щоб усі учні відчували себе повноправними та цінними членами колективу. Це почуття належності надзвичайно важливе.

Сприяння соціальній взаємодії та дружбі дітей з особливими потребами та їхніх однолітків

Кожна людина впродовж свого життя налаштує найрізноманітніші соціальні стосунки, оскільки вони є невід'ємною складовою нашого буття. Більшість дітей налагоджує дружні стосунки з ровесниками природним шляхом. Однак деяким дітям, зокрема, з особливостями психофізичного розвитку, доводиться в цьому допомагати (шляхом створення відповідних можливостей). Діти легше вступають у нормальні соціальні та дружні стосунки в середовищі, де такі взаємини цінуються й заохочуються. Це означає, що педагоги постійно мають створювати ситуації для розвитку позитивних соціальних взаємин учнів. Завдяки контактам із друзями діти розвиваються емоційно та соціально, вони вчаться жити в злагоді з людьми, у них формується самоповага. Дружба дає дітям відчуття потребності, а також пробуджує палітру позитивних почуттів.

Рекомендації

Сприяйте налагодженню дружніх стосунків дітей природним шляхом. Не намагайтесь силу вести дітей до дружби, оскільки такі взаємини мають розвиватися природно. Не приділяйте цьому питанню надмірної уваги й не занадто наполягайте на необхідності взаємодії дітей з особливими потребами та учнів із типовим розвитком. Такими діями ви можете закріпити у свідомості останніх ідею, що дітям з особливими потребами необхідно допомагати, [^] не ідею, що слід налагоджувати ти рівноправні взаємовигідні соціальні стосунки.

Учіть дітей з повагою ставитися до това ришів і додержуватися норм поведінки під час взаємодії. Наприклад, комусь можуть бути неприємні часті торкання. Інколи діти можуть ставити ся до товаришів з особливими потребами як до великих ляльок або домашніх тварин. Слід вчити дітей поважати гідність однокласників з особливими потребами.

Демонструйте дітям позитивну соціальну поведінку. Якщо вчитель (вихователь) та інші до рості в класі ставитимуться до всіх дітей з повагою, учні діятимуть аналогічно. Якщо ж вони будуть читати грубе або неуважне ставлення дорослих один до одного та до вихованців, ймовірно, що воно наслідуватимуть це під час взаємодії з однолітками.

Вчинки говорять більше за слова. Будь-які дії вчителя в класі не лишаються непоміченими й впливають на дітей.

Заохочуйте дітей до співробітництва й взаємного обміну послугами. Діти мають зrozуміти, що у всіх людей є певні таланти, що всі можуть бути корисні один одному. Вчіть дітей обмінюватися послугами. Це має бути взаємний, а не однобічний процес. Діти з особливими потребами мають не лише отримувати допомогу, а й на давати її іншим.

Дайте дітям зрозуміти, що допомога має бути доречною. Вчителі та вихователі інклюзивних класів часто стикаються з проблемою, коли діти з типовим розвитком намагаються все робити замість своїх товаришів з особливими потребами, їхнє бажання зрозуміле, але така надмірна допомога може привести до нездорової залежності та нерівності в партнерських стосунках. Високі очікування щодо дітей з особливими потребами сприяють рівним стосункам і взаємній по вазі дітей. Необхідно уважно стежити за поведінкою та сигналами дітей з особливими потребами. У багатьох випадках вони не потребують допомоги своїх товаришів або навіть не бажають її.

Вчіть дітей співчувати й наголошуйте на ідеї соціальної справедливості. Більшість дітей добре розуміє, що є справедливим, а що ні. Вчителі та вихователі не повинні говорити учням, що ді тей з особливими потребами необхідно жаліти, оскільки стосунки, побудовані на жалості, не можуть бути рівними. Необхідно зосереджувати увагу на тому, що у всіх дітей з особливими потребами є власні інтереси, здібності й таланти, яки ми вони можуть поділитися з іншими. Це сприяє налагодженню рівноправних дружніх стосунків